

Педагогическо списание на
Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
ЛЮБЛИМЦИ

Брой 2, 2016

СОЦИАЛНА ПЕДАГОГИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СОЦИАЛНОПЕДАГОГИЧЕСКА ПОДКРЕПА НА ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ В ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА В КОНТЕКСТА НА ЗАКОНА ЗА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Боряна Здравкова

OPPORTUNITIES FOR SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN AND PUPILS AT EDUCATIONAL SYSTEM IN THE CONTEXT OF THE PRE-SCHOOL AND SCHOOL EDUCATION LAW

Boryana Zdravkova

***Abstract:** The topic of the current discourse is provoked by the new educational realities in educational system arising from the new Law of pre-school and school education and adjoining regulatory documents that entry into force on the 1st of August 2016.*

It has been done an attempt to outline the opportunities and mechanisms of efficient social and pedagogical work in educational environment that is orientated to support children and pupils in the inclusive education process according to the referred to principles, priorities and texts in the Law.

***Key words:** inclusive education, educational environment, personal development support, social and pedagogical interactions*

Равният достъп до качествено образование на всички деца и ученици е сред основните приоритети на държавната образователна политика. Правото на всяко дете да получи знания, умения и компетентности, необходими за неговата успешна социална реализация като възрастен, е законово гарантирано и то следва да се отстоява с всички механизми и ресурси на държавата.

За съжаление, общественно-икономическата среда, жизненият и социален статус на някои групи от населението или проблеми, свързани с личностното развитие възпрепятстват реализирането на това право за немалък брой деца и ученици. Статистическите данни от последните години показват неблагоприятна тенденция към нарастване числото на децата, които или изобщо нямат достъп до образование, или получават само частично такова и не успяват да развият своя личностен потенциал.

Стремежът да се реагира и противодейства адекватно на този сериозен проблем намира проекции в различни направления на образователната политика – усъвършенстване на законовата и нормативната база, оптимизиране на институционалната среда и взаимодействия, активизиране на социалните ресурси в общността и ред други мерки и дейности, които да гарантират и подпомогнат пълноценната образователна интеграция на рисковите групи деца и ученици. Постигането на желания резултат зависи в голяма степен от синхрона и единодействието между всички заинтересовани страни, които, използвайки пълноценно наличните механизми и възможности, биха могли да предоставят на нуждаещите се качествена и ефективна социалнопедагогическа подкрепа в процеса на приобщаването им към образователната и социалната среда.

Отпадането и необхващането на все по-голям брой деца и ученици от образователната система е проблем с изключително негативно влияние върху обществения живот у нас в последните години. Пагубните последици от това явление се мултиплицират в много посоки – понижаване на образователния и социалния статус на все повече хора, увеличаване броя на безработните поради липса на квалификация, повишаване на риска от социално изключване или реално изключване от обществения живот.

Пряко засегната от тези неблагоприятни последици се оказва част от населението, която социалната практика определя като уязвими групи. Най-общо с този термин се обозначават групи от хора, които не могат да се интегрират пълноценно в социума и са в потенциален риск от маргинализиране и социално изключване. Причините за това могат да бъдат различни, но най-често срещаните между тях са: нисък материален статус, бедност, необразованост, неграмотност, етнокултурни особености. Именно от такива уязвими групи са повечето деца и ученици, отпаднали или необхванати от образователната система, както и тези със сериозни обучителни затруднения. На практика се наблюдава един затворен порочен кръг – ниският социален статус и маргинализацията на определени групи хора се оказват предпоставка техните деца да не получават адекватно образование, вследствие на което необразованите и неграмотни бъдещи възрастни попадат в същата ситуация и увеличават числото на изключените или в риск от изключване от обществото негови членове.

Образованието се оказва проблем и за немалък брой деца и ученици, отглеждани в нормална семейна среда. Към тази група се причисляват деца с увреждания и хронични заболявания, деца с поведенчески проблеми, с проблеми в междуличностната комуникация и взаимоотношения и др. От какъвто и характер да са причините, те се отразяват неблагоприятно върху успеваемостта на подрастващите в образователен аспект, често водят до появата на обучителни затруднения, изоставане и отпадане от образователните институции.

Комплицираността на проблема за образованието на децата и учениците от различни рискови групи предполага търсене на навремени и ефикасни решения, набелязване на ясни приоритети и реализиране на адекватни политики в социалната и образователната сфери. Мерките за постигане на благоприятен резултат може да се обособят в няколко основни направления:

- осигуряване на по-добри възможности за равен достъп до образование и подходящи образователни и социални услуги чрез усъвършенстване на законово-нормативната уредба;

- подобряване на междуинституционалните взаимодействия на ниво регионални структури (органи, институции, услуги) с оглед по-добър синхрон за постигане на общата цел;

– повишаване ефикасността на професионалните взаимодействия в рамките на самите екипи от специалисти, осъществяващи подпомагаща и подкрепяща дейност по отношение на децата и техните семейства.

Актуален пример в контекста на първата група очертани мерки е влезият в сила от 1 август 2016 г. Закон за предучилищното и училищното образование (ЗПУО), както и производящите от него подзаконовни документи, част от които вече утвърдени, а друга – в процес на обществено обсъждане и приемане от съответните държавни органи. Законът представя една нова визия за приоритетите в образователен план, сред които важно място е отредено на приобщаващото образование и във връзка с него – на подкрепата за личностно развитие на децата и учениците. Той определя приобщаващото образование като „процес на осъзнаване, приемане и подкрепа на индивидуалността на всяко дете или ученик и на разнообразието от потребности на всички деца и ученици чрез активиране и включване на ресурси, насочени към премахване на пречките пред ученето и научаването и към създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността”¹.

Това определение за приобщаващото образование позволява едно по-широко тълкуване, надхвърлящо досегашното му възприемане преди всичко като образование, ориентирано към децата и учениците с увреждания. Защото за специалистите от педагогическата теория и практика е ясно, че заедно с тези деца от специализирана подкрепа и помощ за по-пълноценно приобщаване към образователната и социалната среда се нуждаят и децата и учениците от семейства с нисък материален статус, от неблагополучни семейства, от малцинствени етнически общности, деца, лишени от родителска грижа, такива с проблеми в общуването, с поведенчески девиации, в конфликт със закона и др.

За да се постигнат ефектите и целите на приобщаващото образование, е необходимо то да се приема по този начин не само от педагогическата теория, а и в нормативен и административен аспект във връзка с неговата практическа реализация. Само чрез обхващането на всички групи нуждаещи се деца и ученици в системата за

специализирана образователна и социалнопедагогическа подкрепа би могло да се говори за реално прилагане на принципите, които Законът за предучилищното и училищното образование декларира.

В изпълнение на задачите на приобщаващото образование са разписани конкретни действия и дейности, както и са посочени субектите, ангажирани с изпълнението им. Текстовете в закона, които регламентират функциите и отговорностите на въпросните субекти, правят препратка към второто направление в групата от мерки за попълно обхващане на децата и учениците в образователната среда, а именно институционалната осигуреност и междуинституционалните взаимодействия в процеса на приобщаване и адаптиране.

На институционално равнище е изградена и действа мрежа от структури, които са доказали своята ефикасност в подкрепата на децата и техните семейства за по-успешна образователна интеграция. Това са звена както в системата на образованието, така и в системата за социално подпомагане и услуги. Тук, наред с детската градина и училището, може да се посочат: действащите досега ресурсни центрове, центровете за социална рехабилитация и интеграция, центровете за обществена подкрепа, консултативните центрове, центровете по интереси, дневните центрове за деца и др.

С утвърждаването на новия закон кръгът от институции и специализирани звена се разширява още повече. Сред институциите в системата на образованието се нарежда т.нар. център за подкрепа за личностно развитие. Според чл. 26, ал. 1 от ЗПУО „Центърът за подкрепа за личностно развитие е институция в системата на предучилищното и училищното образование, в която се организират дейности, подкрепящи приобщаването, обучението и възпитанието на децата и учениците, както и дейности за развитие на техните интереси и способности”. Основните дейности, които центърът за подкрепа за личностно развитие следва да осъществява, са:

- „1. развитие на интересите, способностите, компетентностите и изявата в областта на науките, технологиите, изкуствата и спорта;
2. кариерно ориентиране и консултиране;
3. превантивна, диагностична, рехабилитационна, корекционна и ресоциализираща работа с деца и ученици;

4. ресурсно подпомагане на деца и ученици със специални образователни потребности;

5. педагогическа и психологическа подкрепа;

6. прилагане на програми за подкрепа и обучение за семействата на децата и учениците с увреждания.” (чл. 49, ал. 1 от ЗПУО)

За запознатите със спецификата на социалнопедагогическата работа е ясно, че тук са обхванати широк спектър дейности, насочени към удовлетворяване на разнообразни по своя характер потребности и интереси. В тях са включени различни форми на образователна, психологическа и социална подкрепа за нуждаещите се деца и ученици и за техните семейства. Както е видно от текста, отчетени са потребностите и на талантливите деца и ученици, и на тези с проблемно поведение, и на учениците с обучителни дефицити, и на подрастващите, на които предстои да направят избор за по-нататъшно развитие. Предвидени са специализирани дейности както по отношение на децата и учениците с девиации, така и за тези в норма. Равностойно място заемат корекционната, ресоциализиращата и превантивната работа.

Центровете за подкрепа за личностно развитие не би следвало да се възприемат като заместващи или конкурентни на други структури за оказване на социалнопедагогическа подкрепа на децата и учениците. В проекта на Наредбата за приобщаващото образование (публикуван на официалната страница на Министерство на образованието и науката и предоставен за обществено обсъждане, 18.08.2016 г.) са разписани в детайли функциите им, които ги позиционират в едно по-специфично поле на институционалната мрежа – по-скоро ориентирани към осигуряване на възможности за включване на децата и учениците в организирани форми на образователна, творческа, спортна и други дейности за развитие на техните интереси, способности и компетентности.

Обхватът на центъра за подкрепа за личностно развитие се разширява и от предвидената в закона възможност за функциониране на т.нар. центрове за специална образователна подкрепа, чиито задачи и дейности също се определят от стандарта за приобщаващото образование. Според проекта на наредбата тези специализирани структури ще се превърнат в алтернатива на действащите доскоро помощни

училища и ресурсни центрове, където ще се предоставят образователни услуги на децата и учениците със СОП при една по-съвременна и иновативна организация на средата, педагогическите взаимодействия и учебния процес.

За координиране и подпомагане работата на центрoвете за специална образователна подкрепа, както и на другите образователни институции в Закона за предучилищното и училищното образование е предвидено да се разкрият регионални центрове за подкрепа на процеса на приобщаващото образование (чл. 50, ал. 1, т. 5 и ал. 3 от ЗПУО). Тяхната функция на звена, определени да провеждат държавната политика за подкрепа на процеса на приобщаващо образование, ги превръща във важен фактор в системата на предучилищното и училищното образование на областно и регионално равнище.

За постигане целите на приобщаващо образование не е достатъчно само наличието на множество институции с подкрепящи функции, а е от значение единдействието между тях в името на най-добрия интерес на всяко дете или ученик. В закона е постановено, че институциите в системата на образованието работят „съвместно с държавните и местните органи и структури и доставчиците на социални услуги” (чл. 174., ал. 1). Тяхната ефикасност би била по-осезаема и по-значима в качеството им на звена, които си партнират в помагания процес и работят в синхрон. Така изградената и функционираща широка мрежа от структури би осигурила още по-добри условия и възможности за качествена подкрепа на децата и учениците съобразно техните потребности.

Друг определящ фактор за резултатността в подкрепата на подрастващите за пълноценно личностно развитие е изграждането на добри партньорски взаимоотношения не само на междуинституционално равнище, но и между специалистите вътре в самите институции. Продължителният и нередко труден процес на приобщаване към образователната среда при максимално удовлетворяване на индивидуалните потребности на децата и учениците изисква усилията и компетентното участие на много професионалисти, както и добре планирана и организирана екипна работа.

В Закона за предучилищното и училищното образование подкрепата за личностно развитие е диференцирана на обща и допъл-

нителна. Общата и допълнителната подкрепа се осъществяват от учителите в партньорство с други педагогически специалисти – „психолог или педагогически съветник, логопед, социален работник и ресурсни учители” (чл. 176, ал. 3), като за случаите, изискващи допълнителна подкрепа, се сформира екип от специалисти за подкрепа за личностно развитие (чл. 188; чл. 189).

Всяка една стъпка в подкрепата на децата и учениците предполага единомислие и единоействие от страна на участниците в екипа, изисква обща позиция и визия за крайната цел и пътя към нея, зависи от добрата координация и сътрудничество. Неслучайно в проекта на Наредбата за приобщаващото образование са разписани специални функции и отговорности на т.нар. координатор – нарочно определено със заповед на директора лице от съответната детска градина или училище „за организиране и координиране на процеса на осигуряване на общата и допълнителната подкрепа за личностно развитие”.

Екипността и добрият синхрон между всички специалисти, осъществяващи общата и допълнителната подкрепа за личностно развитие на децата и учениците, са важна предпоставка за реализиране целите на приобщаващото образование. От съществено значение е и включването на родителите и семействата в подкрепящите дейности, привличането им като партньори, приобщаването им към общата цел. Този момент е отчетен и в закона, и в съпътстващите го подзаконовни документи. В чл. 38 от Наредбата за предучилищното образование е посочено, че: „сътрудничеството и взаимодействието между учителите, директорите и другите педагогически специалисти и родителите създават условия за постигане на целите по чл. 5 от Закона за предучилищното и училищното образование, както и за формиране на положително отношение към детската градина и училището и мотивация за учене”².

Ефективното взаимодействие и координация на всички равнища в системата на предучилищното и училищното образование – национално, регионално, междуинституционално, вътреинституционално – са необходимо условие и реална предпоставка за реализиране на качествена подкрепа за личностно развитие на децата и учениците. Следването на този основен принцип неминуемо ще доведе до по-

добри резултати за българското образование в бъдеще, респективно до по-висок образователен статус и по-успешна личностна реализация на младото поколение.

Краткият анализ на Закона за предучилищното и училищното образование позволява да се обобщи, че чрез него се предоставят благоприятни възможности за качествена и ефективна подкрепа за личностно развитие на децата и учениците в съответствие с тяхната индивидуалност, потребности и интереси. Разписаните в закона и в подзаконовите документи текстове гарантират осигуреността с широка институционална мрежа за реализиране на подкрепящите дейности при добра координираност и екипност от страна на помагачите педагогически специалисти. Единственото необходимо условие оттук нататък е точното, обективно и прецизно тълкуване и прилагане на закона и съпътстващите го нормативи, за да бъдат постигнати в най-пълна степен целите на съвременното модерно образование – формиране на пълноценни, знаещи и можещи личности, способни да се реализират успешно в динамично променящата се обществена среда.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Закон за предучилищното и училищното образование.** Обн. ДВ, бр. 79 / 13.10.2015 г., в сила от 1.08.2016 г. // *Zakon za preduchilistnoto i uchilistnoto obrazovanie, Obn. DV, br. 79 / 13.10.2015 g., v sila ot 1.08.2016 g.*

² **Наредба № 5 от 3.06.2016 г. за предучилищното образование.** Обн. ДВ, бр. 46 / 17.06.2016 г., в сила от 1.08.2016 г. // *Naredba N5 ot 3.06.2016 g., Obn. DV, br.46 / 17.06.2016 g., v sila ot 1.08.2016 g.*